

FIIA 16/2013

COMMENT

Anaïs Marin
Tutkija
Ulkopoliittinen instituutti

Vaalitarkkailua vaivaa uskottavuusongelma > Azerbaidžanin vaaleista tehdyt yltiömyönteiset arviot kyseenalaistavat vaalitarkkailujärjestelmän toimivuuden

Azerbaidžanin presidentinvaaleja tarkkailleet Etyjin ihmisoikeustoimiston vaalitarkkailijat tulivat hyvin toisenlaisiin johtopäätöksiin kuin europarlamentin ja Euroopan neuvoston tarkkailijat. Näkemuserot pakottavat kysymään, kuinka mielekäs väline vaalitarkkailu ylipäätään on demokratian edistämiseksi.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö Etyjin demokratia- ja ihmisoikeustoimisto (ODIHR) lähetti yli 300 vaalitarkkailijaa Azerbaidžanin lokakuussa pidettyihin presidentinvaaleihin. Istuva presidentti Ilham Alijev voitti vaalit ylivoimaisesti 84,5 prosentin äänisaaliilla, ja hänet valittiin kolmannelle kaudelle.

ODIHR:n tarkkailijat totesivat alustavassa raportissaan, että vaalit eivät täyttäneet vapaiden ja oikeudenmukaisten vaalien vaatimuksia. Etenkin äänenlaskennassa todettiin puutteita jopa 58 prosentissa tarkkailluista äänestyspaikoista. Yhtä kehnoihin lukemiin ei ODIHR:n 20-vuotisen vaalitarkkailuhistorian aikana ole koskaan aiemmin ylletty.

Azerbaidžanin viranomaiset sekä maan hallinnolle myötämieliset tarkkailijat kritisoivat ODIHR:n negatiivista arviota. Yllättävää on, että niin tekivät myös Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen samoin kuin Euroopan parlamentin Azerbaidžaniin lähettämät valtuuskunnat. Edellinen oli kooltaan 33, jälkimmäinen 7 henkeä. Valtuuskunnat antoivat vaaleista seuraavana päivänä julkilausuman, jossa ne kiittivät Azerbaidžanin vaaleja vapaiksi ja oikeudenmukaisiksi.

Tässä ei ole sinänsä mitään uutta; Neuvostoliiton hajoamisen myötä itsenäistyneiden ”nuorien demo-

kratioiden” vaaleista on aiemminkin saatu toisistaan poikkeavia arvioita eri tahoilta. Vaikka ODIHR ja Euroopan neuvoston sekä europarlamentin valtuuskunnat periaatteessa noudattavat vaalitarkkailussa samoja kansainvälisiä ohjeita ja menetelmiä, niillä on varsin erilaiset käsitykset vaalitarkkailutyöstä.

Euroopan neuvoston ja europarlamentin lähettämät tarkkailijat käyvät vaalista toiseen ”tarkkailemassa edistystä”, mutta eivät arvioi vaalijärjestelyjä eivätkä pyri antamaan ohjeita vaalien järjestäjille. ODIHR katsoo, että parlamentaariset tarkkailijat näkevät vain jäävuoren huipun, sillä he viettävät yleensä vain 3–4 päivää kunkin maan pääkaupungissa ja vierailevat vain muutamilla äänestyspaikoilla.

ODIHR:n tarkkailijat puolestaan viipyvät kohdemaissa pidempään ja tarkkailevat varsinaisen äänestyksen lisäksi myös vaalikampanjointia sekä vaalien jälkeisiä tapahtumia. Heidän mukaansa vain tällainen pitkäjänteinen toiminta antaa mahdollisuuden arvioida vaalien demokraattista kokonaiskuvaa. Esimerkiksi Azerbaidžanin tapauksessa ODIHR:n tarkkailijat totesivat, että istuva presidentti sai vaalien alla 92 prosenttia medianäkyvyydestä ja kaikki muut ehdokkaat yhteensä vain 8 prosenttia. Tämä oli yksi peruste arviolle,

jonka mukaan Azerbaidžanin vaalit eivät olleet aidosti vapaat.

ODIHR:n kokonaisvaltainen lähestymistapa on yleensä johtanut kriittisiin arvioihin entisen Neuvostoliiton maiden vaaleista. Tämä on puolestaan ärsyttänyt näistä maista tulevia Etyjin parlamentaarisen yleiskokouksen jäseniä. He ovat viime vuosina lobanneet ahkerasti Etyjissä pyrkimyksenään riistää ODIHR:ltä sen johtava asema vaalitarkkailijana.

Euroopan neuvoston parlamentaarisessa yleiskokouksessa samaisen ”nuorten demokraatioiden” edustajat ovat onnistuneet torjumaan raportteja ja päätöslauselmia, joissa on kritisoitu näiden maiden ihmisoikeusrikkomuksia. Koskaan aiemmin EU-instituution vaaleilla valitut edustajat eivät ole kuitenkaan antaneet niin myönteistä arviota Azerbaidžanin vaaleista kuin loka-kuun vaalien kohdalla nähtiin.

Kun azerbaidžanilaistoimittajat kysyivät europarlamentin valtuuskunnan johtajalta Pino Arlacchilta, miksi hänen arvionsa poikkesi niin paljon ODIHR:n tarkkailijoiden arviosta, Arlacchi vastasi sanomalla että ”ODIHR koostuu niin sanotuista asiantuntijoista, joilla ei ole poliittista vastuuta ja joita kukaan ei ole valinnut tehtävänsä vaaleilla.” Tämän vuoksi ODIHR:n tarkkailijoita on

Ulkopoliittinen
instituutti

Kruunuvuorenkatu 4

PL 400

00161 Helsinki

Puhelin

(09) 432 7000

Fax

(09) 432 7799

www.fiia.fi

Ulkopoliittinen instituutti on eduskunnan yhteydessä toimiva, riippumaton tutkimuslaitos. Instituutti tuottaa korkeatasoista tutkimusta, joka tukee poliittista päätöksentekoa ja avointa keskustelua niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin.

Instituutin julkaisut käyvät läpi sisäisen editointiprosessin, mutta julkaistavat näkemykset ovat kirjoittajien omia.

Arlacchin mukaan helppo manipuloida. On kuitenkin paikallaan kysyä, millä valtuuksilla Arlacchi puolestaan arvioi ODIHR:n tarkkailijoiden asiantuntemusta, legitimitettiin ja objektiivisuutta.

Useat parlamentaarikot kokevat, että vaaleissa äänestäjiltä saatu valtuutus antaa heille vertaansa vailla olevan kyvyn arvioida vaaleja jopa maissa, joita he eivät tunne. Tämän näkemyksen mukaan heitä ohjaa velvollisuudentunto ja syvä ymmärrys poliittisista realiteeteista, joita ei koskaan voi odottaa sellaisilta tarkkailijoilta, joilla ei ole demokraattista valtuutusta.

Tällainen järkeily kuitenkin nakertaa Etyjin periaatteita, joiden mukaan demokratia perustuu yksiselitteisesti kansalaisten tahtoon, jonka he saavat ilmaista toistuvissa, vapaissa ja oikeudenmukaisissa vaaleissa.

Maissa, joissa hallinto valitsee vaalikomissioiden jäsenet, pitää opposition ehdokkaat poissa julkisuudesta vaalikampanjoinnin aikana ja heittää tarvittaessa kriittiset journalistit telkien taakse, ei ole tarvetta äänestyslipukkeiden tai ääntenlaskennan peukaloinnille. Ulkomaiset vaalitarkkailijat voidaan kutsua maahan todistamaan, miten rauhallisesti ja läpinäkyvästi maa osaa matkia demokratiaa vaalipäivän ajan. Tämä

on osa näiden hallintojen strategiaa, jolla ne pyrkivät legitimoimaan hallintoaan ulkomaiden silmissä ja lujittamaan omaa valta-asemaansa.

Yhä useammalta poliittisella mandaatilla toimivalta vaalitarkkailijalta jää havaitsematta, miten hienostunein menetelmin ”nuoret demokratiat” pystyvät ohjailemaan vaalien tuloksia haluamaansa suuntaan. Joskus tämä sokeus on tiedostamatonta, toisinaan taas tiedostettua ja häpeilemätöntä. Azerbaidžanin tapauksessa tarkkailijoiden näkökykyä heikentävät geopolittinen realismi ja pragmaattiset liike-elämän edut – onhan kyseessä lännen strateginen liittolainen, jolla on huomattavat öljyvarat.

Ristiriitaiset arviot Azerbaidžanin vaalien luonteesta vaikeuttavat sen arvioimista, tapahtuuko maassa vähittäistä kehitystä kohti demokratiaa. Avoimen myötäsukainen suhtautuminen vaaleihin puolestaan herättää epäilyksiä joidenkin tarkkailijoiden todellisista motiiveista.

Seurauksena on uskottavuuskriisi ja tarve arvioida uudelleen koko kansainvälistä vaalitarkkailujärjestelmää. Koska nykypäivän itsevaltiat osaavat naamioida hallintonsa demokratian näköiseksi, joutuu koko vaalitarkkailun toimivuus demokratian edistämisen välineenä kyseenalaiseksi.